

Małgorzata Niesiołędzka
Uniwersytet w Białymstoku

Postawy wobec przemocy w bliskich związkach młodzieży

Niniejszy artykuł zawiera opis badań dotyczących postaw młodzieży wobec przemocy w bliskich związkach. Autorkę interesowały zwłaszcza społeczne źródła przemocy. W artykule zostały omówione rodzaje i formy przemocy pojawiające się w relacjach między młodymi ludźmi. W badaniach została również poruszona kwestia akceptacji różnych rodzajów przemocy wśród młodzieży. Ponadto przedmiotem zainteresowań badawczych był związek pomiędzy postawami wobec przemocy a występowaniem tego typu zachowań w związkach rówieśniczych.

Badania poświęcone zjawisku przemocy prowadzone są na kilku płaszczyznach. Liczne badania przynoszą charakterystykę zjawiska w środowisku rodzinnym i szkolnym, ukazują skalę oraz skutki doświadczania przemocy w relacjach z rodzicami, rówieśnikami (Czyż, Szymańczak 1995; Grochocińska 1999; Jundziłł 1993; Karkowska, Czarnecka 1993; Kmieciak-Baran 1999; Mellibruda i in. 1998; Papież, Płukis 1998; Piekarska 1991; Pospiszyl 1994, 1999; Solińska 2000; Szymańczak 1993). Inną płaszczyznę analizy tworzą prace, których celem jest ukazanie społecznego obrazu przemocy (Brańka, Szymański 1998; Jarosz 1998). Wyniki badań nad sposobem rozumienia przemocy wyraźnie wskazują, że

stosowanie obraźliwych porównań, nadmierny rygorizm, oschłość, szarpanie czy potrząsanie osobą są rzadko identyfikowane jako zachowania obciążone przemocą, jako formy przemocy (Jarosz 1998).

Badania prezentowane w tym artykule włączają się w nurt badań zainspirowanych potrzebą poznania społecznych korzeni zjawiska przemocy. Koncentrują się one na przemocy w bliskich związkach młodzieży. Wyniki licznych prac pokazują, że przemoc fizyczna, psychiczna i seksualna nie jest zjawiskiem marginalnym w bliskich związkach nastolatków. Ocenia się, że przemoc psychiczna jest obecna w około 11% związków (Bergman 1992), przemoc fizyczna występuje aż w 43%

związków (O'Keefe 1997), a przemoc seksualna w 16% (Bergman 1992).

Społeczne korzenie przemocy w bliskich związkach młodzieży można poznać studiując postawy wobec przemocy psychicznej, fizycznej i seksualnej. Pokazują one bowiem, w jakim stopniu w bliskich związkach te rodzaje przemocy są akceptowane i w jakim stopniu są społecznie sankcjonowane.

Przeprowadzone przeze mnie badania miały na celu:

- 1) poznanie postaw wobec przemocy psychicznej, fizycznej i seksualnej skierowanej do partnera lub partnerki w bliskich związkach młodzieży;

- 2) ustalenie czy płeć jest czynnikiem różnicującym postawy wobec przemocy psychicznej, fizycznej i seksualnej w bliskich związkach młodzieży;
- 3) ustalenie czy istnieje związek między obecnością przemocy w najbliższym otoczeniu osoby (w bliskich relacjach z rówieśnikami, rodzicami) a postawami wobec przemocy psychicznej, fizycznej i seksualnej w bliskich związkach młodzieży.

Metoda

W prezentowanym badaniu narzędziami służącymi do pomiaru postaw wobec przemocy w bliskich związkach młodzieży były skale skonstruowane przez zespół naukowców z New Brunswick i zaprezentowane na łamach „Journal of Family Violence” przez Lisę Price i Sandrę Byers (*The Attitudes Towards Dating Violence Scales*). Polska wersja tych skal powstała w trakcie spotkań seminarium magisterskiego, pracującego pod moim kierunkiem. Narzędzie składa się z 6 skal, każda z nich służy do badania postaw wobec określonego rodzaju przemocy. Na przykład dwie skale badają postawy wobec przemocy psychicznej: jedna z nich dotyczy postaw wobec przemocy stosowanej przez chłopców wobec swoich partnerek, a druga – postaw wobec przemocy stosowanej przez dziewczęta wobec swoich partnerów. W podobny sposób bada się postawy wobec przemocy fizycznej i w bliskich związkach młodzieży.

Innym narzędziem wykorzystanym w badaniach była ankieta zawierająca opis zachowań osób z najbliższego otoczenia badanego (rówieśników, rodziców) i diagnozująca obecność przemocy w bliskim otoczeniu osoby.

W badaniach wzięło udział 84 uczniów ze szkół średnich z województwa podla-

skiego. 53% badanych stanowiły dziewczęta, a 47% chłopcy.

1. Postawy wobec przemocy w bliskich związkach

Odpowiedzi badanych pozwoliły na uzyskanie danych dotyczących postaw wobec przemocy. Tabela 1 przedstawia średnie (M) obliczone dla poszczególnych rodzajów przemocy – psychicznej, fizycznej i seksualnej stosowanych wobec partnerów i partnerki w bliskich związkach. Wartości średnich ukazują stopień akceptacji poszczególnych rodzajów przemocy kierowanej do partnera lub partnerki w związku. Im wyższa wartość średniej, tym wyższy stopień akceptacji określonej formy przemocy. Średnie mieszczące się w przedziale od 3,5 do 5 świadczą o tym, że zachowania obciążone przemocą są przez badanych akceptowane, postrzegane są bowiem jako skuteczny sposób uzyskania szacunku czy posłuszeństwa partnera(ki), jako naturalna reakcja na postępowanie partnera(ki), mająca swoje uzasadnienie i usprawiedliwienie. Z kolei wartości średnich mieszczące się w przedziale od 1 do 2,5 ujawniają przekonanie badanych, że przemoc wobec bliskiej osoby nie ma żadnego uzasadnienia i usprawiedliwienia.

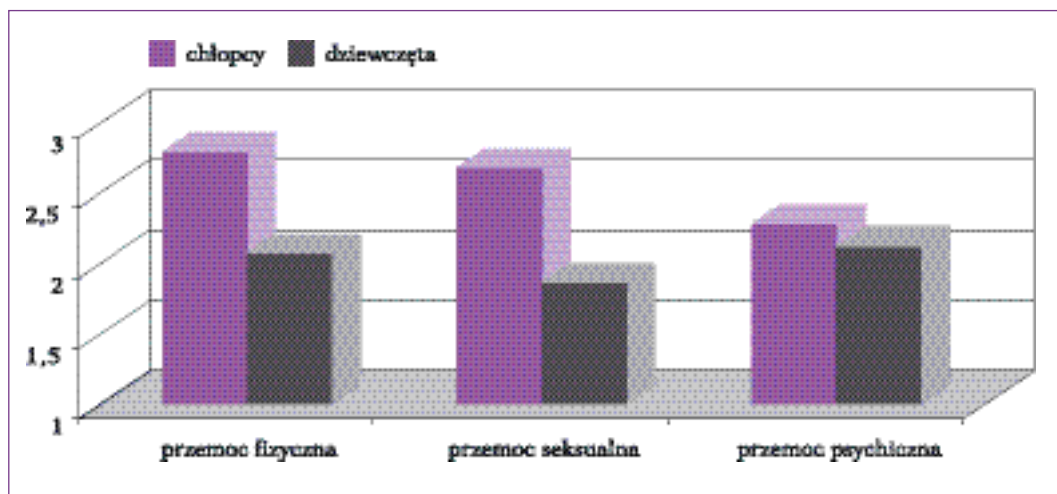
Tabela 1. Stopień akceptacji przemocy w bliskich związkach

Rodzaj przemocy	M (średnie)
Przemoc psychiczna wobec dziewcząt	2,13
Przemoc fizyczna wobec dziewcząt	2,08
Przemoc seksualna wobec dziewcząt	1,87
Przemoc psychiczna wobec chłopców	2,29
Przemoc fizyczna wobec chłopców	2,80
Przemoc seksualna wobec chłopców	2,69

Na podstawie danych zawartych w tabeli 1 można stwierdzić, że najbardziej akceptowanym rodzajem przemocy przez osoby badane była przemoc fizyczna ($M = 2,80$) oraz przemoc seksualna w stosunku do chłopców ($M = 2,69$). Wartości średnich wskazują, że większość badanych miała trudności z jednoznaczną oceną zachowań obciążonych przemocą fizyczną i seksualną wobec chłopców, bowiem trudno im było określić, czy są to zachowania prawidłowe, czy też nie (na skali cyfra 3 oznaczała „ani nie zgadzam się, ani zgadzam się”). Można, zatem powiedzieć, że badani mieli problemy z oceną takich twierdzeń, jak: *chłopak powinien zerwać z dziewczyną, która go policzkuje*;

niektórzy chłopcy po prostu zastępują na policzek od swoich dziewczyn; to normalne, że dziewczyna popycha swojego chłopaka; chłopak powinien zerwać z dziewczyną, która zmusza go do seksu; nie ma nic wielkiego w zmuszaniu chłopców do uprawiania seksu; wszystko jest w porządku, gdy dziewczyna wymusza pocałunki na swoim chłopaku.

Wartości średnich ($M = 2$) wskazują, że pozostałe rodzaje przemocy – przemoc psychiczna w stosunku do dziewcząt oraz przemoc fizyczna, psychiczna i seksualna w stosunku do chłopców nie są przez badanych aprobowane. Wykres 1 przedstawia stopień akceptacji źródła przemocy w bliskich związkach młodzieży.

Wykres 1. Stopień akceptacji źródła przemocy w bliskich związkach młodzieży
Średni wynik na skali od 5 (pełna akceptacja) do 1 (brak akceptacji)

Wykres ujawnia rozbieżności w postawach badanej młodzieży. Pokazuje, że bardziej akceptowana jest przemoc fizyczna, seksualna i psychiczna kierowana do chłopców niż przemoc, której ofiarą są dziewczęta. Innymi słowy, bardziej akceptowane jest popychanie, uderzanie pięścią, policzkowanie, wymuszanie pocałunków, zmuszanie do seksu, grożenie, ublizanie, ordynarne odnoszenie się czy kontrolowanie zachowania chłopców przez ich partnerki. Oznacza to, że młodzież jest skłonna tolerować przemoc w sytuacji, gdy jej sprawcą jest dziewczyna, kobieta. Natomiast nie akceptuje się przemocy, której sprawcami w związku są chłopcy.

Dalsze kroki badawcze zmierzały w kierunku określenia różnic w postawach wobec przemocy w grupie chłopców i dziewcząt. Tabela 2 prezentuje średnie wartości (M) uzyskane w tych grupach.

Na podstawie danych przedstawionych w tabeli 2 można stwierdzić, że najbardziej aprobowanym rodzajem przemocy w grupie chłopców była przemoc seksualna i fizyczna kierowana do nich samych. Dziewczęta z kolei nie aprobowały żadnego typu przemocy kierowanych w związku do partnerek. Zarówno chłopcy, jak i dziewczęta w większym stopniu skłonni są aprobować bicie, popychanie, policzkowanie partne-

ra niż partnerki w związku. Podobnie jest w przypadku przemocy seksualnej – wymuszanie kontaktów i pocałunków jest w obu grupach bardziej akceptowane w stosunku do partnera niż do partnerki. Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli można stwierdzić, że przemoc psychiczna wobec partnerki w postaci wyzywania, kontrolowania zachowania czy grożenia była przede wszystkim akceptowana (oczywiście w umiarkowanym stopniu) przez chłopców. Zresztą chłopcy w zbliżonym stopniu skłonni są akceptować przemoc psychiczną w stosunku do siebie, jak i kierowaną do partnerek. Natomiast dziewczęta w większym stopniu akceptują przemoc adresowaną do partnerów niż do partnerek.

Powyższa analiza średnich wskazuje, że chłopcy i dziewczęta różnią się stopniem akceptacji poszczególnych rodzajów przemocy. Powstaje pytanie, czy różnice te są istotne statystycznie? W celu określenia istotności różnic w postawach wobec przemocy między chłopcami i dziewczętami została przeprowadzona jednoczynnikowa analiza wariancji. Tabela 2 przedstawia wartości testu F, ukazujące wielkość różnicy między średnimi w grupie chłopców i dziewcząt oraz poziom istotności statystycznej otrzymanych różnic (p). Tylko różnice, których poziom istotności jest

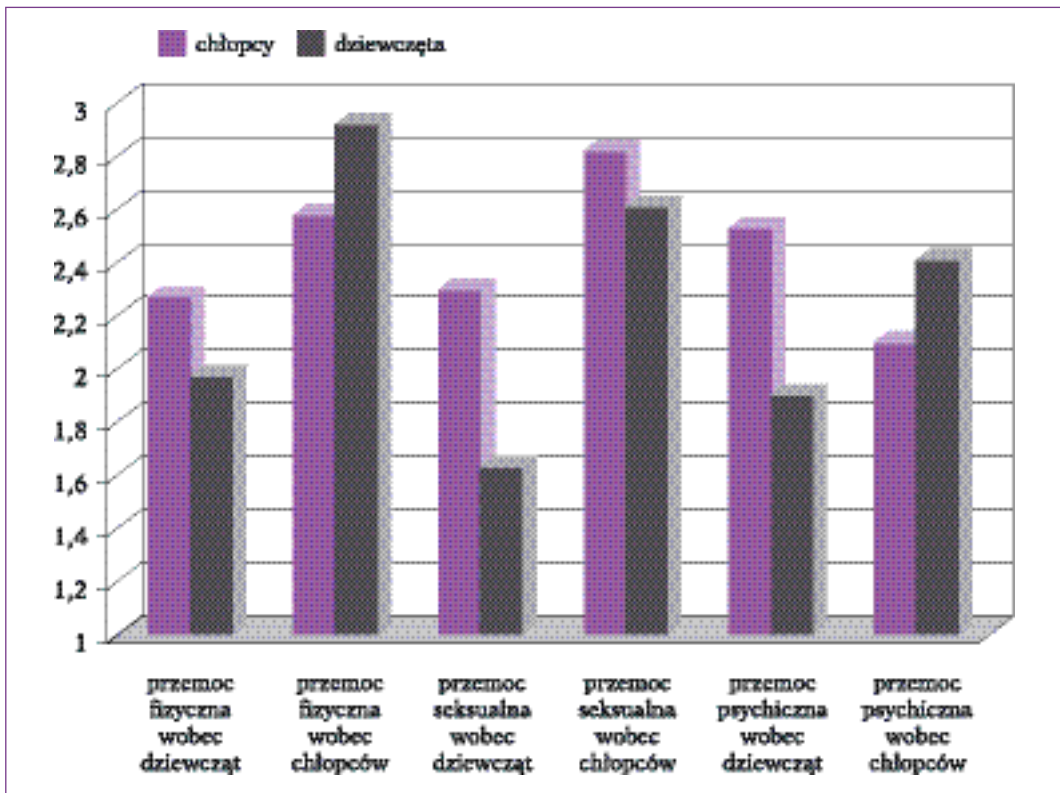
Tabela 2. Stopień akceptacji przemocy w bliskich związkach młodzieży w grupie chłopców i dziewcząt

Rodzaj przemocy	Chłopcy (średnie)	Chłopcy (średnie)	F (test różnicy między średnimi)	P (poziom istotności)
Przemoc psychiczna wobec dziewcząt	2,53	1,90	28,89	0,00
Przemoc fizyczna wobec dziewcząt	2,27	1,97	1,88	0,17
Przemoc seksualna wobec dziewcząt	2,30	1,63	25,51	0,00
Przemoc psychiczna wobec chłopców	2,10	2,41	2,57	0,11
Przemoc fizyczna wobec chłopców	2,58	2,92	3,56	0,06
Przemoc seksualna wobec chłopców	2,82	2,61	1,58	0,21

mniejszy niż 0,05 są istotne statystycznie. Na podstawie danych zawartych w tabeli 2 można stwierdzić, że płeć różnicuje postawy tylko wobec niektórych rodzajów przemocy. Przede wszystkim różnicuje je wobec przemocy psychicznej i seksualnej stosowanej przez chłopców wobec swoich partnerek. W porównaniu do chłopców dziewczęta w mniejszym stopniu akceptują wymienione rodzaje przemocy, a szczególnie nie akceptują przemocy seksualnej wobec partnerek. Wymuszanie pocałunków, zmuszanie do kontaktów seksualnych partnerki to przykłady zachowań najmniej aprobowanych przez dziewczęta ze wszystkich obciążonych przemocą zachowań (wykres 2).

2. Modelowanie postaw wobec przemocy w bliskich związkach młodzieży

Dalsze kroki badawcze zmierzały w kierunku ustalenia, czy istnieje związek między postawami wobec przemocy w bliskich związkach młodzieży a obecnością przemocy w bliskich związkach rówieśników – kolegów, przyjaciół, znajomych. W tym celu została przeprowadzona analiza korelacji. Tabela 3 przedstawia wartości współczynników korelacji, które ukazują, w jakim stopniu stopień akceptacji przemocy w bliskich związkach wiąże się z przebywaniem w bliskim kręgu osób stosujących przemoc wobec swoich partnerów lub partnerek. Współczynniki korelacji zawierają się w przedziale od -1 do $+1$. Wysokie dodatnie wartości współczynników świadczą o tym, że im częściej

Wykres 2. Stopień akceptacji przemocy w bliskich związkach młodzieży w grupie chłopców i dziewcząt

Średni wynik na skali od 5 (pełna akceptacja) do 1 (brak akceptacji)

osoba jest świadkiem przemocy rówieśników wobec swoich sympatii, w tym większym stopniu akceptuje przemoc jako skuteczny sposób uzyskania szacunku czy posłuszeństwa partnera(ki). Z kolei wysokie ujemne wartości współczynników mówią o tym, że im częściej osoba jest świadkiem przemocy rówieśników wobec swoich sympatii, w tym mniejszym stopniu akceptuje przemoc w bliskich relacjach w ogóle. Wartości współczynników bliskie zera świadczą o tym, że stopień akceptacji przemocy w bliskich związkach nie wiąże się z przebywaniem w bliskim kręgu osób stosujących przemoc wobec swoich sympatii.

Z danych przedstawionych w tabeli 3 wynika, że nie ma związku między obecnością przemocy psychicznej, fizycznej i seksualnej w bliskich związkach kolegów, znajomych przyjaciół a postawami wobec przemocy w bliskich związkach. Oznacza to, że postawy wobec przemocy w związkach nie wiążą się z przebywaniem w bliskim kręgu osób, które policzkowały, popychały, biły, kontrolowały czy ubliżały swoim partnerom, czy partnerkom. Zupełnie inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku bycia świadkiem przemocy w rodzinie, kiedy przemoc ta jest skierowana w stosunku do jednego z rodziców.

Tabela 3. Obecność przemocy w związkach rówieśników a stopień akceptacji przemocy

Rodzaj przemocy	Obecność przemocy psychicznej w związkach rówieśników	Obecność przemocy fizycznej w związkach rówieśników	Obecność przemocy seksualnej w związkach rówieśników
Przemoc psychiczna wobec dziewcząt	-0,18	-0,16	0,16
Przemoc fizyczna wobec dziewcząt	-0,14	-0,09	0,23
Przemoc seksualna wobec dziewcząt	-0,04	-0,07	0,10
Przemoc psychiczna wobec chłopców	0,07	0,21	0,23
Przemoc fizyczna wobec chłopców	0,13	0,18	0,28
Przemoc seksualna wobec chłopców	0,22	-0,04	0,13

Tabela 4. Obecność przemocy w rodzinie a stopień akceptacji przemocy

Rodzaj przemocy	Obecność przemocy psychicznej w rodzinie	Obecność przemocy fizycznej w rodzinie	Obecność przemocy seksualnej w rodzinie
Przemoc psychiczna wobec dziewcząt	-0,24	0,21	0,28
Przemoc fizyczna wobec dziewcząt	0,09	0,27	0,31
Przemoc seksualna wobec dziewcząt	-0,03	0,08	0,38
Przemoc psychiczna wobec chłopców	0,33	0,49	0,51
Przemoc fizyczna wobec chłopców	0,13	0,39	0,21
Przemoc seksualna wobec chłopców	0,05	0,06	-0,06

Wartości współczynników korelacji wskazują, że istnieje statystycznie istotny związek między obecnością przemocy psychicznej w relacjach między rodzicami a akceptacją przemocy psychicznej stosowanej przez dziewczęta wobec swoich partnerów. Zatem im częściej młodzież jest świadkiem ubliżania, wyzywania i poniżania w domu rodzinnym, tym w większym stopniu jest skłonna zaakceptować te formy zachowania dziewcząt wobec partnerów.

Analizując rolę przemocy fizycznej w procesie kształtowania się postaw wobec przemocy w bliskich związkach młodzieży można zauważyć, że wiąże się ona z postawami wobec przemocy psychicznej i fizycznej kierowanej do chłopców. Istnieje bowiem istotny statystycznie związek między obecnością przemocy fizycznej w relacjach między rodzicami a akceptacją przemocy fizycznej i psychicznej stosowanej przez dziewczę-

ta wobec swoich partnerów. Im częściej młodzież jest świadkiem bicia, policzkowania w domu rodzinnym, tym bardziej akceptuje takie zachowania w stosunku do chłopców.

Można więc powiedzieć, że obecność zarówno przemocy psychicznej, jak i fizycznej w domu rodzinnym wpływa jedynie na postawy wobec przemocy, której sprawcami są dziewczęta. Inaczej jest w przypadku przemocy seksualnej. Bycie świadkiem wymuszania kontaktów seksualnych sprawia, że w większym stopniu akceptowana jest przemoc fizyczna i właśnie seksualna wobec dziewcząt.

Warto podkreślić, że obecność przemocy czy to psychicznej, fizycznej, czy seksualnej w relacjach między rodzicami, silnie wpływa na jeden rodzaj zajmowanych postaw, mianowicie na postawy wobec przemocy psychicznej stosowanej przez dziewczęta wobec swoich partnerów.

Konkluzje

Celem prezentowanych badań było ukazanie postaw wobec przemocy w bliskich związkach młodzieży. Uzyskane wyniki wskazują, że przemoc w związkach nie jest przez badaną młodzież akceptowana. Najwyższe średnie wartości mieszczące się w przedziale 2,70–2,80 wskazują na brak zdecydowania w ocenie przemocy. Pozostałe średnie są niższe i wyraźnie pokazują negatywne postawy wobec przemocy w bliskich związkach nastolatków.

Podobnie niski poziom akceptacji przemocy uzyskały w swoich badaniach Lisa Price i Sandra Byers (1999). Zarówno wyniki badań polskich, jak i kanadyjskich pozostają w pewnej sprzeczności z rezultatami prac ukazującymi obecność przemocy w bliskich związkach młodzieży. Jak wspominałam na początku przeprowadzone badania wykazały, że około 20% bliskich związków młodzieży jest obciążonych przemocą psychiczną, fizyczną lub seksualną.

Jak można wyjaśnić tę rozbieżność? Po pierwsze, badana młodzież w ocenie

podanych twierdzeń mogła kierować się potrzebą aprobaty społecznej i udzielała uznanych, oczekiwanych społecznie odpowiedzi. Po drugie, analiza indywidualnych wyników wykazała, że pewna liczba badanych akceptowała jedną z form przemocy w związku. Najwięcej osób (11%) akceptowało użycie przemocy fizycznej przez dziewczęta wobec partnerów. Zbliżony odsetek osób (9%) aprobował przemoc psychiczną ze strony dziewcząt. W badanej grupie nie było ani jednej osoby, która by aprobowała przemoc seksualną wobec dziewcząt. Można zatem powiedzieć, że generalnie badana młodzież nie akceptuje przemocy w związkach, ale określona mniejszość aprobuje w bliskich związkach pewne rodzaje zachowań obciążonych przemocą.

Analiza średnich wskazuje, że w większym stopniu aprobowana jest przemoc, której sprawcą w związku jest partnerka. Przemoc ze strony partnerek nie tylko była w większym stopniu aprobowana przez

dziewczęta, ale także przez chłopców. Wyższy poziom aprobaty przemocy wobec chłopców jest zgodny z wynikami prac Harrisa (1991) czy Ariasa i Johnsona (1989), które wykazały, że ludzie są skłonni akceptować przemoc wówczas, gdy jej sprawcą jest kobieta. Wydaje się to oczywiste w świetle danych dotyczących przemocy w zwią-

kach. Najczęściej bowiem ofiarą jest w nich kobieta, dziewczyna. Z przemocą wobec mężczyzn mamy do czynienia o wiele rzadziej. Zatem bardziej akceptowane są te zachowania, które są mniej prawdopodobne, które można traktować jako wyraz, jako sposób samoobrony lub jako rewanz.

Bibliografia

- Arias I., Johnson P. (1989), *Evaluations of physical aggression among intimate dyads*, „Journal of Interpersonal Violence” nr 4, s. 298–307.
- Bergman L. (1992), *Dating violence among high school students*, „Social Work” nr 37, s. 21–27.
- Brańka Z., Szymański M. (1998), *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Kraków.
- Czyż E., Szymańczak J. (1995), *Dziecko krzywdzone. Próba opisu zjawiska*, Fundacja „Dzieci Niczyje”, Warszawa.
- Grochocińska R. (1999), *Przemoc wobec dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Harris M.B. (1991), *Effects of sex of aggressor, sex of target, and relationship on evaluations of physical aggression*, „Journal of Interpersonal Violence” nr 6, s. 174–186.
- Jarosz E. (1998), *Przemoc wobec dzieci. Reakcje środowisk szkolnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Jundziłł I. (1993), *Dziecko – ofiara przemocy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Karkowska M., Czarnecka W. (1993), *Przemoc w szkole*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Kmieciak-Baran K. (1999), *Młodzież a przemoc. Mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*, PWN, Warszawa.
- Mellibruda J. i in. (1998), *O przemocy domowej. Poradnik dla lekarza pediatry*, PARPA, Warszawa.
- O’Keefe M. (1997), *Predictors of dating violence among high school students*, „Journal of Interpersonal Violence” nr 12, s. 546–568.
- Papież J., Płukis A. (1998), *Przemoc dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Piekarska A. (1991), *Przemoc w rodzinie. Agresja rodziców wobec dzieci. Przejawy i psychologiczne uwarunkowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Pospiszyl I. (1994), *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Pospiszyl I. (1999), *Razem przeciw przemocy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Price E.L., Byers S. (1999), *The attitudes towards dating violence scales: Development and initial validation*, „Journal of Family Violence” nr 14, s. 351–375.
- Solińska J.M. (2000), *Agresywność młodzieży*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Szymańczak M. (1993), *Dzieci krzywdzone*, w: *Sytuacja dzieci i młodzieży w Polsce*, Fundacja „Dzieci Niczyje”, Warszawa.